

Hoogbegaafd, een spagaat?

Over kinderen met een cognitieve ontwikkelingsvoorsprong en therapie in de spelkamer.

Help, mijn kind zit in een spagaat! Deze opmerking wordt nogal eens gehoord bij een kind waarbij de cognitieve ontwikkeling vooruit loopt in vergelijking tot zijn leeftijdsgenoten en waarbij de sociaal-emotionele ontwikkeling achter lijkt te blijven. Het is alsof er een gat zit tussen voelen en denken.

Klopt de opmerking dat een hoogbegaafd kind in een spagaat zit tussen zijn cognitieve ontwikkeling en zijn emotionele ontwikkeling? Waar hebben we het dan over? Is de client-centered non-directieve therapievorm binnen speltherapie helpend of past beter een cognitief programma? En kan speltherapie helpend zijn om het 'gat te dichten'?

Dit artikel is geschreven om speltherapeuten, die te maken krijgen met hoogbegaafde kinderen, handvatten te bieden in de diagnostisering en aandachtspunten te geven voor therapie in de spelkamer.

Wat is hoogbegaafdheid?

Het intelligentiequotiënt (IQ) is doorgaans het criterium voor hoogbegaafdheid.

Als het gemeten IQ van een kind hoger is dan 130 of als de percentielscore van het kind 98 % of hoger is, spreekt men van hoogbegaafdheid (Jellema, 2013). Dat is ongeveer 2,5% van het aantal kinderen in een gemiddelde schoolklas.

Het Instituut voor hoogbegaafdheid gebruikt de volgende definitie: Een hoogbegaafde is een snelle en slimme denker, die complexe zaken aankan.

Autonoom, nieuwsgierig en gedreven van aard. Een sensitief en emotioneel mens, intens levend. Hij of zij schept plezier in creëren (Kooijman, 2008).

Deze kinderen hebben vaak een brede belangstelling, ze hebben een goed geheugen, ze hebben meestal een grote algemene ontwikkeling en met regelmaat is er sprake van opvallend taalgebruik (Monks, 2011).

Als totale groep hebben hoogbegaafde kinderen niet meer of minder psychologische problemen dan niet-hoogbegaafde kinderen. Maar als zich problemen voordoen, hebben deze door de specifieke zijns-kenmerken van de hoogbegaafde een juiste afstemming nodig (Burger-Veltmeijer, 2006).

Sociaal-emotionele ontwikkeling en risicofactoren

Voor het leren omgaan met emoties in sociale situaties is ieder kind afhankelijk van de interacties met anderen. Voor hoogbegaafden kan het ingewikkeld zijn dat zij in interactie veel en intense emoties kunnen ervaren.

Hoogbegaafden

scheppen

plezier in

creëren.

Hoogbegaafden

hebben

hoge

verwachtingen

van

vriendschappen.

Doordat ze vaak nog onvoldoende woorden kunnen geven aan complexe gedachten en emoties, worden emoties als een warboel ervaren. Dit kan een gevoel van onmacht veroorzaken.

Ouders van hoogbegaafden zijn zelf vaak cognitief sterk en daardoor geneigd om op cognitieve wijze te reageren. Het voorbeeld dat deze kinderen nodig hebben voor het verwoorden van en omgaan met emoties kan te weinig aandacht krijgen. Een ander aspect is dat deze kinderen zich vaak onvoldoende kunnen spiegelen aan kinderen met hetzelfde denkniveau.

Ze hebben andere interesses en ook andere verwachtingen van vriendschappen dan leeftijdsgenoten.

Als ze niet die respons terug krijgen die ze verwachten, voelen ze zich onbegrepen en anders. Als reactie hierop kunnen ze zich gaan aanpassen en laten ze een schijnhouding zien. Dit maakt hen onzeker en beïnvloedt hun zelfvertrouwen negatief. Ze kunnen zo meer en meer in een isolement raken, wat het zelfbeeld steeds verder verlaagt.

De sociaal-emotionele problemen van hoogbegaafden lijken dus te ontstaan door onvoldoende aansluiting van de omgeving. Hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat de problemen op te lossen zijn door aanpassingen te doen in de omgeving. Door hoogbegaafde kinderen met elkaar in contact te laten komen kan een aanpassing zijn. Kinderen kunnen zich dan beter spiegelen waardoor ze minder ervaren anders te zijn.

Cognitieve en motorische factoren in relatie tot de sociaal-emotionele ontwikkeling

Hoogbegaafden leren anders. Ze benaderen de wereld vanuit een cognitieve insteek. Ze leren bij voorkeur top-down (Van de Pelt, 2003) en hebben de neiging om alles te beredeneren. Deze strategie wordt niet alleen bij cognitieve taken gebruikt, maar ook bij het ontwikkelen van motorische en sociale taken. Ze denken na over hoe dingen werken en over hoe ze handelingen moeten uitvoeren en zijn daarbij geneigd hier een plan van te maken (Scholtens-Schutelaar, 2006). Het uitvoeren van dit plan of (langdurig) oefenen wordt hierbij niet of nauwelijks gedaan. Omdat ze minder oefenen, lopen ze de kans om minder sensorische en motorische ervaringen op te doen. Het lichaamsgevoel ontwikkelt zich in dat geval vaak slechter (Scholtens-Schutelaar, 2006).

Het lichaamsgevoel is noodzakelijk voor de emotionele ontwikkeling. Wanneer bepaalde zintuiglijke ervaringen regelmatig terugkomen, kunnen ze vertrouwd of bekend voorkomen. Die vertrouwdheid of herkenbaarheid van zintuiglijke ervaringen is van groot belang voor het opbouwen van een gevoel van veiligheid. Doordat hoogbegaafden veel minder zintuiglijke ervaringen opdoen, kan een gevoel van veiligheid ontbreken wat hen kan belemmeren in het ontwikkelen van basisvertrouwen.

Een ander gevolg van het top-down leren, is dat er onvoldoende geprofiteerd wordt van leren door trial-and-error. Ze willen iets in één keer goed doen. Zij staan zich niet toe om fouten te mogen maken. Perfectionisme en faalangst liggen daarom al snel op de loer.

De ouders van de vijfjarige Demi beschrijven haar als een intelligent meisje. Ze is lief, zorgzaam, spontaan en heeft oog voor anderen. Na een paar weken in groep 1 te hebben gezeten, ontstaan er redenen voor zorg. Demi heeft thuis regelmatig buien van boos, verdrietig en onhandelbaar gedrag. Na een bui kan Demi niet goed onder woorden brengen wat er gebeurde. Op school komen de capaciteiten van Demi niet uit de verf. Ouders geven aan dat Demi soms eigen ideeën ontwikkelt over relaties. Zo denkt ze bijvoorbeeld dat de juf niet van haar kan houden, want juf-zijn is haar werk.

Voor hoogbegaafden kan het frustrerend zijn te ontdekken dat zij cognitief al veel weten of ideeën hebben, maar motorisch nog niet in staat zijn om deze plannen uit te voeren. Mogelijk heeft dit bij Demi ook al snel voor frustraties gezorgd. Ze kon bijvoorbeeld al vlot lezen, maar het ontbreekt haar aan motorische vaardigheden om te kunnen schrijven. Frustraties kunnen daardoor makkelijk geuit worden in een woedeaanval waarbij de potloden ineens door de kamer vliegen.

Doordat deze kinderen vaak analytisch denken, kan dit een belemmering zijn om verstand en gevoel in balans te brengen. Demi analyseerde haar juf en schreef haar bepaalde rollen toe vanuit haar eigen cognitieve capaciteiten en begrensde zo zichzelf om nog open te kunnen staan voor de genegenheid van haar juf.

Zo zijn er in het kort al een aantal factoren genoemd waar hoogbegaafden mee te maken kunnen krijgen en een mogelijke spagaat tussen de emotionele en cognitieve ontwikkeling kunnen verklaren.

Om nog wat verder te gaan is het interessant om naar de gehechtheid te kijken. Het basisvertrouwen van een kind heeft alles te maken met de bodem die het kind onder zich heeft door een wel of niet veilige hechting. Dit geldt ook voor hoogbegaafde kinderen.

Cognities

kunnen

gevoelens

in de weg

staan.

Hechting

Hechting is het proces waarbij een kind zich bindt aan één of meerdere volwassenen wat nodig is om te kunnen overleven en ontwikkelen. Vanuit de hechtingsrelatie(s) kan een kind een gevoel van veiligheid en zelfvertrouwen ontwikkelen.

Een baby komt op de wereld met het vermogen emoties zichtbaar te maken, met als doel de verzorgers in beweging te zetten om aan zijn behoeftes tegemoet te komen. Zoals een baby afhankelijk is van zijn ouders voor zijn lichamelijke verzorging, zo heeft hij hen even hard nodig om zijn emoties te reguleren. Ouders functioneren daarbij als een externe emotieregulator. Door het proces van behoeftes uiten en in behoeftes voorzien worden, ontwikkelt het kind basisvertrouwen.

*Bij
onvoldoende
herstel
blijven de
alarmbellen
rinkelen.*

Hoogbegaafde kinderen blijken vaak meer alert te zijn dan het gemiddelde kind. Deze alertheid is al waarneembaar in het eerste levensjaar doordat ze vaak minder slapen dan een gemiddelde baby.

Zij hebben voorkeur voor nieuwe prikkels en hun aandacht zal snel verslappen als het nieuwtje van de prikkel af is. Baby's kunnen overdreven druk worden als ze niet voldoende prikkels krijgen en/of ze huilen veel.

Dit kan bij ouders onzekerheid oproepen. De kans is aanwezig dat ouders van deze kinderen niet voldoende kunnen afstemmen op de behoefte, wat een onveilige hechting tot gevolg heeft.

Een ouder-kindsysteem waar onvoldoende momenten zijn van herstel- en reparatie, veroorzaakt een teveel aan stresshormonen.

Teveel alertheid kan op een overlevingsmechanisme duiden. Bij langdurige alertheid wordt het zenuwstelsel overprikkeld.

Deze overmatige stress is van invloed op het limbische systeem dat ook verantwoordelijk is voor emotieregulatie. Als er onvoldoende kans is om te herstellen, blijven de alarmbellen rinkelen. Daardoor is het zenuwstelsel in een voortdurende staat van alertheid en kan het beschadiging veroorzaken in het hersendeel dat verantwoordelijk is voor emotieregulatie. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor het feit dat hoogbegaafde kinderen zich vaak overspoeld voelen door emoties en onvoldoende in staat zijn hun emoties te reguleren.

Spagaat of niet?

Verschillende bronnen over hoogbegaafde kinderen noemen het een misverstand dat ze achter lopen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling.

Teertstra (2008) beschrijft in een onderzoek dat de sociaal-emotionele ontwikkeling op gelijk niveau kan liggen als leeftijdsgenoten, of zelfs verder ontwikkeld kan zijn. Hierbij moet als kanttekening worden genoemd dat deze kinderen in de context van een plusklas zijn onderzocht.

Toch kunnen er, zoals eerder vermeld, verschillende oorzaken genoemd worden die een hoogbegaafde belemmeren in zijn sociaal-emotionele ontwikkeling.

Het probleem van onveilige hechting raakt het meest aan de stelling dat hoogbegaafde kinderen in een spagaat zitten tussen hun cognitieve ontwikkeling en hun sociaal-emotionele ontwikkeling.

Doordat elke hoogbegaafde anders is en elke hoogbegaafde met andere belemmeringen te maken heeft (gehad), is het onmogelijk een eenduidige oplossing te hebben voor het opvullen van het gat dat ervaren wordt tussen de emotionele en cognitieve ontwikkeling.

In plaats van 'spagaat' is het mogelijk beter de term 'blokkades' te gebruiken. Het zijn vaak blokkades die kunnen ontstaan bij hoogbegaafden waardoor zij belemmerd worden in de sociaal-emotionele ontwikkeling en waardoor ze onvoldoende basisvertrouwen opbouwen.

Tijdens de startfase van speltherapie blijkt Demi het moeilijk te vinden om eigen keuzes te maken wat mogelijk duidt op onvoldoende basisvertrouwen. Ze kiest vooral activiteiten waarin ze zich veilig voelt. Ze laat vooral esthetisch spel zien. Op grond van haar ontwikkelingsvoorsprong, zou er meer verbeeldend spel verwacht mogen worden. Dit duidt op mogelijke blokkades in haar zelf waardoor de mate waarin ze de wereld aankan achterblijft. Ze toont veel onrust tijdens de observatieperiode. Ze praat veel, ze wiebelt met haar voeten, ze laat zich steeds van een kussen glijden. Uit alles blijkt: 'Ik zit vol, help mij om mijn wereld te ordenen, mijn blokkades op te ruimen en in balans te komen.

Het is voor een speltherapeut een uitdaging om die innerlijke blokkades te helpen opruimen zodat een hoogbegaafd kind zijn eigen definitie weer waar kan maken: een snelle en slimme denker kunnen zijn, die complexe zaken aankan. Autonom, nieuwsgierig en gedreven kunnen zijn. Een sensitief en emotioneel kind mogen en kunnen zijn, intens levend en plezier hebben in creëren (Kooijman, 2008).

Het is toch geweldig als deze kinderen weer kunnen opbloeien en kunnen laten zien wie ze zijn?

*Help mij
balans
te vinden!*

Welke bijdrage kan speltherapie leveren aan cognitief ingestelde kinderen?

Bij hoogbegaafde kinderen zijn begrijpen en verbaliseren vaak sterke kanten. Het zou voor de hand kunnen liggen om een kind door te verwijzen naar een cognitieve therapie. Deze vorm van therapie ontnemt het kind echter de mogelijkheid om zich op andere manieren te ontwikkelen.

Blok (2008) concludeert in haar onderzoek naar de doeltreffendheid van speltherapie voor de emotionele rijping van zeer begaafde kinderen dat speltherapie helpend is. Uit dit onderzoek bleek dat kinderen al na een paar spelsessies waren gegroeid in basisvertrouwen en doorzettingsvermogen. Ook ontwikkelden ze een positiever zelfbeeld. Hoe is speltherapie helpend voor deze kinderen?

Speltherapie biedt de mogelijkheid om de aandacht te verleggen naar ervaren.

In de spelkamer zijn vele mogelijkheden om door zintuiglijke ervaringen een ingang te vinden voor de emotionele beleving.

Omdat het kind over alles controle krijgt binnen de grenzen van de spelkamer en vanuit de vertrouwensrelatie met de speltherapeut, is er een optimale veiligheid gegarandeerd.

Kinderen kunnen ervaringen gaan ordenen vanuit het laagste spelniveau.

In de spelkamer is er de mogelijkheid om daar sensitief bij aan te sluiten, bijvoorbeeld met sensopathische materialen als zand, scheerschuim en houtsnippers.

De speltherapeut helpt blokkades op te ruimen. Doordat de speltherapeut negatieve ervaringen erkent, worden blokkades spelenderwijs opgeruimd en ontstaat ruimte voor positieve gevoelens en ervaringen.

Na verloop van tijd maakt Demi met wat kleden en stoelen een hutje in de spelkamer. Eerst wordt het hele hutje vol gezet met allerlei materialen, waardoor er amper ruimte is voor Demi zelf. Stukje bij beetje worden de spullen geordend en opgeruimd zodat er ruimte ontstaat voor haarzelf. Ze mag er zijn zoals ze is en komt tot rust in haar hutje.

Een kind dat veel te maken heeft gehad met onbegrip en sociale afwijzing heeft een sterke behoefte aan bekrachtiging. Die bekrachtiging vindt voortdurend plaats in de spelkamer.

De boodschap: 'Je mag er zijn zoals je bent' kan niet vaak genoeg gegeven worden aan hoogbegaafden. In de spelkamer waar het kind volledig centraal staat en alles er mag zijn, wordt die boodschap telkens meegegeven. De client-centered houding van de speltherapeut is helpend voor herstel in basisvertrouwen.

Demi wil graag post ontvangen in haar hutje. De speltherapeut mag van haar zelf weten wat er op de kaarten en brieven komt. Dit biedt de speltherapeut een mooie gelegenheid om het gevoel van eigenwaarde bij Demi te versterken. Op de kaarten komen teksten als: 'Demi, wat fijn dat je er bent' en 'Demi, je bent lief'.

Aandachtspunten voor de speltherapeut

*Benoemen
van
verschillen
maakt
de wereld
overzichtelijker.*

In de startfase van speltherapie zal eerst in kaart gebracht moeten worden met welke blokkades dit hoogbegaafde kind te maken heeft.

Tijdens een intakegesprek is het interessant om te vragen hoe het kind speelt: welk soort spel heeft zijn interesse, wordt er op zintuiglijke niveau wel eens gespeeld, hoe speelt het kind met leeftijdsgenoten? Door inzicht in het spelniveau weet de speltherapeut waar zij in therapie kan aansluiten.

Hoogbegaafden kunnen de wereld om zich heen met de daarbij behorende prikkels als overweldigend ervaren. Het is daarom van belang bij het verwoorden de differentiaties te benoemen van de zintuiglijke ervaring. Er wordt zo tevens een beroep gedaan op de cognitieve functie wat juist goed aansluit bij hoogbegaafden. Door steeds de verschillen te benoemen wordt de wereld overzichtelijker.

Het vermogen om te kunnen differentiëren helpt kinderen ook verschillen tussen mensen te ervaren en te benoemen. Dit kan hoogbegaafden helpen relationele verhoudingen beter te begrijpen.

Het kan een valkuil zijn voor een speltherapeut om zich teveel te focussen op één bepaald ontwikkelingsgebied, bijvoorbeeld door veel aandacht te geven aan de emotionele ontwikkeling. Het gaat erom dat de totale beleving van motorische, zintuiglijke, cognitieve en emotionele ervaringen in balans komt.

Conclusie

Bij hoogbegaafden springen vaak de cognitieve voorsprong en de sociaal-emotionele problemen in het oog. Dit kan als spagaat ervaren worden. Dit levert echter een te beperkt beeld op.

Het is van belang om de totale ontwikkeling in kaart te brengen. Door inzicht in blokkades in de zintuiglijke, motorische en sociaal-emotionele ontwikkeling kan passend aangesloten worden bij de behoeftes en mogelijkheden van dit unieke hoogbegaafde kind.

Voor de client-centered non-directieve therapievorm binnen speltherapie is het van belang om de focus op het 'dichten van het gat' tussen de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling te verplaatsen naar het herstellen van de totale balans.

Speltherapie biedt unieke mogelijkheden om als hoogbegaafde eens alle cognitieve controle los te laten en in een veilige omgeving zich te kunnen oriënteren op andere ontwikkelingsgebieden.

Eline Blaakmeer-van de Put

www.deklimrots.nl

juni 2015

Speltherapie

biedt

unieke

mogelijkheden.

Literatuurlijst

Van Gerven, E. (2009) Handboek hoogbegaafdheid
Uitgeverij Van Gorcum, Assen

Welling, F. (2005) Kinderen en slim zijn
Kosmos-Z&K Uitgevers, Utrecht/Amsterdam

Van der Poel, L. (2008) Wat je speelt, ben je zelf
Uitgeverij Bohn Stafleu van Loghum, Houten

Liebertz, C. (2008) Emotionele intelligentie spelenderwijs ontwikkelen
Uitgeverij Panta Rhei, Katwijk

Van den Heuvel, W. (2011) Spelen werkt, spelen is een kunst
Uitgeverij SWP Amsterdam

Southam-Gerow, M.A. (2013) Emotieregulatie bij kinderen en adolescenten
Hogrefe uitgevers, Amsterdam

Dirksen, G. en Möller, H. (2011) Breinlink voor ouders
Uitgeverij Scriptum psychologie

Thoomes-Vreugdenhil, A. (2006) Behandeling van hechtingsproblemen
Uitgeverij Bohn Stafleu van Loghum, Houten

Kieboom, T. (2011) Hoogbegaafd: als je kind (g)een Einstein is
Lannoo Meulenhoff - Belgium

Dawson, P. (2009) Slim maar...
Hogrefe uitgevers, Amsterdam

Teertstra, N. (2008) Hoogbegaafd, alleen bijzonder slim?
<http://www.huisvanmarcopolo.nl/wp-content/uploads/2014/05/OP5413HBllnVerslag.pdf>

Blok, M.I. (2008) Doeltreffendheid van speltherapie voor de emotionele rijping van zeer begaafde kinderen
Afstudeeronderzoek master Orthopedagogiek werkveld Jeugdzorg aan de Universiteit Utrecht
<http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/30605>

Kooijman, J.H. (2010) Executieve functies en hoogbegaafde kinderen: Een kijk op inhibitie
https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/17885/Masterscriptie_2010_Joyce_Kooijman%20417629.pdf?sequence=1

Kirkenier, A. (2008) De invloed van intelligentie op de manifestatie van depressie
Bachelorthese Klinische Psychologie
<http://dare.uva.nl/cgi/arno/show.cgi?fid=99763>

Websites

<http://home.kpn.nl/heuve533/HB%20kind.en%20hun%20soc-em.ontw.htm>

<http://wij-leren.nl>

<http://www.anababa.nl>

<http://www.hiq.nl>

<http://www.choochem.nl>

<http://www.hoogbegaafd-idee.nl>

<http://www.ieku.nl>